

University of Groningen

Heren en boeren. Een studie over de commissiën van landbouw (1805-1851).

Poel, Johannes Marinus Godaert van der

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1949

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Poel, J. M. G. V. D. (1949). *Heren en boeren. Een studie over de commissiën van landbouw (1805-1851)*. Veenman.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

. 153
w; instructie van de commissie
zijn ontwerp om te werken,
commissies van landbouw; in 1811

igen 155
recht worden in het Duitse huis
sterdam, p. 156; verkrijgt konin-
van Amsterdam naar Utrecht;
lijke redenen, niet omdat hij
abinet vond, p. 157; einde van

. 158
eengebracht; vrij vaag, bevatten
8-159; meteorologische waar-

prijzen 160
lland; K.B. van 21 November
-162.

derswoningbouw 163
band met de ontginningswetten
p. 163-164.

r 165

ot de zaken van den Land-
. 171

n Landbouw in de respec-
tiefsch Gemeenebest 175

er respective Commissiën
. 180

emeene Vergaderingen der
Commissiën van Landbouw 184

Aanvankelijk was het oogmerk van deze studie na te gaan op welke wijze de commissies van landbouw in haar gemeenschappelijke werkzaamheid hebben gefunctionneerd en welke resultaten uit dit optreden zijn voortgevloeid.

Al spoedig bleek echter dat deze doelstelling te eng was. Voor een goed begrip van de commissies van landbouw – kinderen van hun tijd – is een beschouwing over hetgeen in de achttiende eeuw in het eigen land en in andere landen leefde, een eerste voorwaarde. Te zeer is tot op heden bij de bestudering van onze agrarische geschiedenis de samenhang tussen de ontwikkeling van onze eigen landbouw en de agrarische ontwikkeling van andere landen verwaarloosd. De evolutie hier te lande stond niet op zichzelf. Zij kan slechts in internationaal verband worden beschouwd.

Zo werd een bredere opzet van deze studie noodzakelijk. Niet alleen het beschrijven van de commissies van landbouw in haar gemeenschappelijk optreden werd nu het doel, maar ook het schetsen van de achtergronden van de agrarische ontwikkeling hier en over onze grenzen, zoals deze zich manifesteerde in experimenten op organisatorisch en technisch gebied.

Verder is enige oriëntatie over de denkbeelden ten aanzien van de landbouw in de achttiende eeuw ook daarom reeds noodzakelijk, omdat de landbouwhistorici zich de laatste jaren zo zeer verdiept hebben in de landbouwgeschiedenis van de negentiende eeuw, dat enig inzicht in de oorsprong van deze vooruitgang, welke voor een deel in het tijdperk van vóór de Franse revolutie ligt, verloren dreigt te gaan. Een enkele beschouwing, hoe bescheiden ook, kan misschien nuttig zijn om op deze lacune waarschuwend de aandacht te vestigen.

Merkwaardig is de invloed, welke de stedelijke grootgrondbezitters gedurende de gehele achttiende eeuw gehad hebben op de ontwikkeling van de landbouw. Hun invloed is in alle West-Europese landen tot diep in de negentiende eeuw merkbaar. Vrijwel alle landbouwproblemen in deze tijd worden bepaald door de verhouding tussen de notabelen en de boeren. In de titel is tot uitdrukking gebracht, dat ook bij de commissies van landbouw het kernprobleem dat van heren en boeren was.

Het eerste hoofdstuk geeft een summier beschrijving van enige onderwerpen, welke vooral betrekking hebben op de akkerbouw. Daarnaast bleek een tweede hoofdstuk over de veehouderij als aanvulling zeer gewenst. De veehouderij maakte in de achttiende eeuw

een zeer belangrijk, zo niet het belangrijkste, onderdeel uit van de Nederlandse landbouw. De bestrijding van een der grootste rampen, welke de veehouder in deze eeuw trof, is de directe oorzaak geweest tot oprichting van een fonds, waaruit in later dagen, na reorganisatie, de commissies van landbouw gefinancierd konden worden. Zonder dit financiële fundament, zouden de commissies nooit tot stand zijn gekomen, een feit dat op zichzelf reeds een beschrijving der geschiedenis van de oorsprong van dit fonds rechtvaardigt.

De verdere hoofdstukken behandelen dan het eigenlijke onderwerp van de studie, nl. de oprichting, organisatie, verval en daden der commissies van landbouw. Ik heb mij met opzet beperkt tot het beschrijven van haar centrale organisatie; het lag niet in mijn bedoeling de geschiedenis van de commissies in iedere provincie afzonderlijk na te gaan. Niet alleen dat tijd en gelegenheid mij hiertoe zouden hebben ontbroken – de over het gehele land verspreide archieven van de commissies beslaan dikwijls enige tientallen portefeuilles – maar ook omdat de beschrijving van de geschiedenis der provinciale commissies zeer veel kennis vereist van de geschiedenis van de landbouw in ieder gewest. Want in iedere provincie, ja dikwijls zelfs in iedere landstreek, heeft de boer eeuwenlang zijn eigen van vader op zoon overgeleverde cultuurmethoden gevolgd, welke onderling grote verschillen te zien geven. Deze verschillen zijn deels verklaarbaar door het feit dat ons land gedurende enige eeuwen een statenbond was, waarvan de onderdelen administratief en economisch een grote zelfstandigheid bezaten; deels door het gebrek aan goede verkeerswegen, door de gebrekkige vervoermiddelen en deels door het oudtijds vooral grote conservatisme van de plattelandsbevolking. Door de aard van zijn bedrijf is de boer honkvast en vroeger kwam hij zelden in een andere landstreek dan die waarin zijn boerderij gelegen was. ¹⁾ Kennisneming van een andere wijze van bedrijfsvoering werd aldus vrijwel onmogelijk en in ieder gebied kwam dientengevolge een eigen ontwikkeling.

Daarom gaf ik er de voorkeur aan het onderwerp te beperken en de beschrijving van de verrichtingen van de commissies afzonderlijk over te laten aan de provinciale geschiedschrijver. Voor de landbouwmaatschappijen, die zich in toenemende mate er op toe leggen in de vorm van gedenkboeken de ontwikkeling van de landbouw in hun provincie aan de vergetelheid te ontrukken, ligt hier een schone taak! De provinciale archieven van de commissies bevatten een schat van materiaal, dat de bewerking ten volle waard is.

Enig inzicht in de organisatie en de landelijke werkzaamheid van de commissies zal het onderzoek naar de verrichtingen van de commissies afzonderlijk kunnen vergemakkelijken. Een boek, dat een algemeen

¹⁾ Kops, Inwijdingsredevoering, p. 25.

beeld geeft van de organisatie van deze instellingen en de belangstelling van de overheid in de verschillende tijdperken van haar bestaan, zal veel vooronderzoek overbodig maken, waardoor de provinciale geschiedschrijver zich geheel zal kunnen wijden aan de bijzondere vragen en problemen van zijn eigen provincie.

Bij mijn studie zijn verschillende archieven uit het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage de voornaamste leidraad geweest. Dat de eerste directeur-generaal van de landbouw, Jan Kops, de hoofdpersoon van deze studie is, zal niemand, die zijn levensschets van Baert gelezen heeft, verwonderen. Op het eerste gezicht is men misschien geneigd te zeggen, dat na de boeken van Löhnis, Croesen, Mollerus, Baert e.a. geen behoefte meer bestaat aan een publicatie over het gemeenschappelijk optreden der commissies van landbouw. Deze studies behandelen de organisatie en de landelijke werkzaamheid der commissies echter zeer fragmentarisch en zij moesten dat ook wel doen, omdat haar doel niet speciaal hierop gericht was. Bovendien bleek mij bij de archiefstudie dat onze huidige kennis van de wording, de invloed en het verval van de commissies van landbouw nog uitermate gering en in vele gevallen zelfs niet juist is.

Zo kreeg ik niet alleen de gelegenheid om de tot nu toe verspreide kennis bijeen te brengen en daarbij meer tot in bijzonderheden af te dalen, maar tevens om verschillende onjuiste voorstellingen recht te zetten.

Voor iemand, die niet een speciale landbouwkundige opleiding heeft genoten en die bovendien steeds een stad als woonplaats heeft gehad, is het schrijven van een studie als deze een waagstuk. Toch heb ik gemeend dit waagstuk te moeten ondernemen. Indien de belangstelling voor de geschiedenis van onze landbouw van landbouwkundige zijde zo gering is als thans ¹⁾, moeten niet-landbouwkundigen wel voorgaan, in de hoop daardoor de belangstelling te wekken bij diegenen, die op meer deskundige wijze onze landbouw in vroeger dagen zouden kunnen beschrijven. Veel wat door gebrek aan belangstelling voorgoed verloren zou gaan, kan dan misschien nog behouden blijven voor het nageslacht.

Hoe weinig historische dissertaties werden door landbouwkundige ingenieurs geschreven! Moge dit deels te wijten zijn aan de overwegend natuurwetenschappelijke instelling van de Wageningse alumnus en student en deels aan het feit dat tot het cursusjaar 1949-1950 een leerstoel in de landbouwgeschiedenis aan de Landbouwhogeschool

¹⁾ Een goede uitzondering hierop maken o.a. de Commissie Landbouw Ontwikkelings Centrum voor Zuid-Holland, de Overijsselsche Landbouw-Maatschappij en de Gelderse Maatschappij van Landbouw, die in hun kadercursussen ook de landbouwgeschiedenis hebben opgenomen.

ontbrak, te betreuren is het in hoge mate. Wanneer men nagaat hoe omvangrijk de geschiedbeschrijving van handel en industrie reeds is, beseft men eens te meer aan welk een verwaarlozing onze landbouwgeschiedenis ten prooi is geworden. De weinigen die tot op heden dieper doordrongen in de landbouwgeschiedenis waren overwegend leken op landbouwgebied: archivariissen, rechtshistorici, sociografen, en economen, die zich meer met juridische en statistische, dan met landbouw-technische problemen konden bezighouden. Van de vooruitgang van het boerenbedrijf in de loop der eeuwen hebben wij dientengevolge maar een zeer pover – en dikwijls nog onjuist – beeld. Landen als Frankrijk, Engeland en Duitsland zijn ons op dit gebied ver vooruit.

De weinige beoefenaren van de landbouwgeschiedenis hier te lande moeten bij hun studie nog steeds steunen op de verouderde en onvolledige Proeve eener opgave van bouwstoffen voor eene geschiedenis en statistiek van den Nederlandschen landbouw door mr B. W. A. E. baron Sloet tot Oldhuis en W. J. D. Iterson, daterende uit het jaar 1874!¹⁾

Een moderne bibliographie is een der eerste voorwaarden voor een doelmatige bestudering van onze landbouw in het verleden. Zo lang die ontbreekt, zal iedere studie, hoe belangrijk op zichzelf ook, meer onjuistheden en meer lacunes blijven bevatten dan nodig is, omdat het voor de enkeling nu eenmaal onmogelijk is het gehele terrein te overzien, zonder dat anderen hiervoor een basis hebben gelegd.

In deze studie heb ik getracht enig nieuw materiaal te verwerken en ik hoop hiermee een kleine bijdrage te hebben geleverd voor de kennis van een belangrijke periode uit onze landbouwhistorie, waarvan nog steeds veel te weinig bekend is.

¹⁾ Deze Proeve is nog verkrijgbaar bij de uitgever Mart. Nijhoff te 's-Gravenhage.